

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ЧАСОПРОСТОРУ В РОМАНІ ТРУМЕНА КАПОТЕ "З ХОЛОДНИМ СЕРЦЕМ"

Юлія Чирва

*Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, 43025, м. Луцьк,
Волинська обл., Україна*

Соціокультурний феномен роману Трумена Капоте "З холодним серцем" проаналізовано в аспекті однієї з найпоширеніших тенденцій у сучасній світовій літературі - просторово-часовій організації твору. Дослідження цієї проблеми в "З холодним серцем" робить актуальним нове прочитання роману.

Ключові слова: роман, художній простір, художній час.

Проблема художнього часу та художнього простору набуває особливого значення при вивченні роману як жанру, передісім у зв'язку з часовою та просторовою природою романної композиції. Це стосується також і вивчення американського роману 60-х років ХХ сторіччя. У "критичне" для США десятиліття (1960-1973) відбуваються кардинальні зміни в жанрово-стильовій палітрі письменства. На основі таких "метаморфоз" і формується новітній роман-репортаж. Вершиною літературного журналізму став твір Трумена Капоте (Truman Capote) "З холодним серцем. Правда історія одного вбивства та його наслідки" ("In Cold Blood. A True Account Of a Multiple Murder And Its Consequences"). Автор визначив жанр нової книги як "небелетристичний роман" ("nonfiction novel"), роман-репортаж. Саме визначення жанру свідчить про пошуковий характер роботи митця. Йому вдалось органічно поєднати документальність і художній підхід в опрацюванні фактичного матеріалу. Від 1960 року, коли в Т. Капоте виник задум твору про жорстоке, безглузде вбивство двома молодиками фермерської сім'ї у Канзасі і про розслідування цього кримінального злочину поліцейським комісаром Алвіном Дьюї, і до 1966 року, коли книга була закінчена, письменник мав незмінне бажання оновити сучасну йому літературу.

Дж. Гаррет згадує про твір Т. Капоте: "In Cold Blood" з'явився як результат того, що традиційний роман не мав тих засобів, які б так документально і водночас так художньо та драматично могли б представити подію" [1, с. 474]. Змістовного й систематичного аналізу творчість Трумена Капоте набула в працях американських науковців, що вийшли у 60-70-ті роки ХХ ст., серед яких монографії Кеннета Т. Ріда, Вільяма Нанса, праці Луїзи Госсет, Тома Вульфа, Лоуренса Гробела, Джорджа Гарретта тощо. Ці дослідження провідні й актуальні, хоча не вичерпують усіх аспектів художнього світу Т. Капоте. Не обійшла увагою митця й українська та російська критика, але ці праці, переважно, оглядові. Це рецензії, вступні статті та післямови до його книжок ("Одинокие мечтатели Трумэна Капоте" О. Зверев [2] тощо). Досі дискусійними у творчості митця є такі проблеми, як жанрова природа твору, її співвідношення з традиціями класичного роману та його новітніми формами, особливості стилю, взаємозв'язок ліричного та епічного планів та ін. "З холодним серцем" дає цікавий матеріал і для дослідження динаміки художнього часу й художнього простору, що сприяла оновленню жанру роману в ХХ ст.

У літературі *nonfiction* об'єктивна реальність має першочергове значення і джерелом для створення образу кожного персонажа. Незважаючи на провідний принцип літератури *nonfiction*, хронотоп у романі-репортажі не повинен сприйматися як безпосереднє відображення реального часу-простору. У романно-репортажній літературі це відображення має передовсім концептуальний характер. Реальні події та явища автор не просто констатує, він їх систематизує. Це виявляє його індивідуальне неповторне бачення зображуваних подій та героїв. Категорія часу в романі-репортажі "З холодним серцем" реалізується в кількох вимірах, які по-різному наближені до реального часу, своєрідні за природою та художніми значеннями: конкретно-історичний (об'єктивний); біографічний; суб'єктивний; оніричний; внутрішньо-психологічний; культурологічний; реальний; календарний; добовий [див.: 3]. Їхня взаємодія й переплетіння впливають на структуру твору. Оскільки основною формою організації подій у творі є сюжет, що реалізує певну фабулу, то основною формою часу в "З холодним серцем" є час сюжетний (порядок художньої організації подій, оскільки роман сприймається передусім як детективна історія). Т. Капоте спочатку описує сім'ю Клаттерів, тих, хто їх знав, хто бачив їх останніми; далі - детальний опис вбивства, точний, чіткий, емоційний. Після цього автор розповідає про життєві колізії злочинців; а далі - спогади очевидців. І лише після ув'язнення вбивць перед читачем вимальовуються деталі тієї страшної ночі.

Документальна форма *nonfiction* дає змогу використати час реальний ("December 16, 1959, Las Vegas, Nevada" [4, с. 174]¹). Знаки календарного і добового часу надають інформативності та грають роль у ритмі художньої оповіді. Художній час у творі прискорює або уповільнює події, повертає до минулого тощо. Сім'ю Клаттерів Т. Капоте зобразив в уповільненій, добротто реалістичній манері. Автор подовгу затримується на зображенні речей: червоне плаття Ненсі, лакована скринька, яку Кеньйон готує на подарунок старшій сестрі. Ці мирні деталі важливі для контрасту тому жахові, який принесуть убивці, вони означають те, що буде безглуздо знищене. Хронологія стає розмитою, оскільки головне для Капоте - проаналізувати психологію вбивць, щоб спробувати зрозуміти причини злочину, який вони скоїли. Художній час у романі розгалужується на дві провідні лінії - епічну (зовнішні події) та ліричну (внутрішнє життя героїв), взаємодія між якими визначає його течію. Розмаїття часових потоків, їхня взаємодія, збіг, розбіжності, пригальмування чи пришвидшення визначають складні сюжетні колізії роману. Ми визначаємо такі способи побудови сюжету "З холодним серцем": прийом паралельних ліній (життєві шляхи членів сім'ї Клаттерів і життєві долі Перрі Сміта та Діка Хікока розвиваються начебто

незалежно один від одного, але паралельно); перехрестя ліній (життєві шляхи героїв перетинаються в страшну ніч вбивства); накладання часів (теперішній час увиразнюється за допомогою ретроспекцій "In Frisco I was continuously in trouble. I had started to run around with a gang, all of which were older than myself. My mother was always drunk, never in a fit condition to properly provide and care for us"¹ [4, с. 275] та ін.) [див.: 3].

Сюжетний час у романі "З холодним серцем" виходить далеко за межі фабули, за межі біографії головних героїв. Він допомагає втілити головну ідею роману - жертвою злочину стали не тільки ні в чому не винні Клаттери. Результат асоціальної поведінки злочинців - це місяці тривоги всіх маленьких містечок, це втрата довіри між людьми, це посіяна вбивцями підозра, страх, які оселились назавжди в серцях людей, зародки людиноненависництва. "Tuesday, at dawn, a carload of pheasant hunters from Colorado - strangers, ignorant of the local disaster - were startled by what they saw as they crossed the prairies and passed through Holcomb: windows ablaze, almost every window in almost every house, and, in the brightly lit rooms, fully clothed people, even entire families, who had sat the whole night wide awake, watchful, listening. Of what were they frightened?" "It might happen again." That, with variations, was the customary response"² [4, с. 88].

Т. Капоте зображує подію об'ємно і багатогранно, що досягається завдяки використанню нарративного часу. Авторський коментар вільно входить до нарративу, переключаючи його із плану подієвого до ретроспективного. Він утворює особливий хронотопічний прошарок оповіді і є частиною художнього часу твору, провідником у широкому загалі суджень, спогадів, поліцейських документів та постійно звучить у життєписі героїв, проте ніколи з ним не зливається. Особливу роль у нарративній формі часу відіграють ретроспекції.

У романі "З холодним серцем" ретроспекція, будучи видом текстового зв'язку, виконує дві функції: 1) за допомогою повторів Трумен Капоте поновлює раніше відкриті факти і додає нові відомості до них; завдяки поверненням утворюються своєрідні ретроспективні блоки (протоколи, листи, сновидіння та ін.), які вводять у дію нову інформацію; 2) коментар до фактів, переоцінювання їх в інших умовах, враховування попередніх фактів, що розширює образи героїв. Використовуючи автобіографії, щоденники, епістолярій тощо, автор домислює шляхи розвитку персонажів, створює портрети й характеристики, користуючись засобами художньої образності.

Митець характеризує Клаттерів з допомогою інших осіб, спогади яких включені до контекстного оточення сім'ї фермера. Бесс Гартмен згадує: "But who hated the Clutters? I never heard a word against them; they were about as popular as a family can be..."³ [4, с. 70]. Напруженість внутрішнього життя героїв, перебіг часу в особливому вимірі (душі) становить головний інтерес для Т. Капоте як письменника, репортера, психолога. Велелебний Джеймс Е. Поуст, протестантський священик в'язниці штату Канзас, згадує про П. Сміта: "I first met Perry Smith when he came to my office in the prison chapel with a picture he had painted - a head-and-shoulders portrait of Jesus Christ done in pastel crayon. He wanted to give it to me for use in the chapel"⁴ [4, с. 296]. Місик Майєр про Сміта: "That squirrel of his, he sure misses Perry. Keeps coming to the cell looking for him. I've tried to feed him, but he won't have anything to do with me. It was just Perry he liked"⁵ [4, с. 308].

Усі перелічені часові пласти (які у своїй сукупності становлять художній час) невід'ємні від відповідних просторових координат. Варто наголосити, що в романі-репортажі художній простір наділений специфічною ознакою - реальністю, оскільки просторові координати подібної прози завжди відповідають справжнім топографічним пунктам і невіддільні від подій і дат з життя героїв. Тому на перший погляд здається, що тут документальна / репортажна домінанта цілком усуває ймовірність суб'єктивного авторського висвітлення. Проте, як зазначено вище, у композиційній побудові просторових площин автор у романі-репортажі присутній.

У романі Т. Капоте життя персонажів проходить у двох художніх площинах. З одного боку, перед читачем розгортається простір, яскравий, насичений емоціями, змістом, сонцем і, головне, любов'ю. У ньому проходять будні сім'ї Клаттерів у невеличкому містечку Голкомб. З іншого боку, - простір злочинства, принижень, злиднів, грабунків, тюрем. Найстрашніше, що в цьому просторі минає практично все життя Перрі Сміта і Діка Хікока.

Географія твору охоплює значну територію США, ретроспективно - Кореї, що дає змогу авторові розглянути події в широкому реальному аспекті. Центром географічного простору в романі є містечко Голкомб, образ якого змальований в історичному, культурному, релігійному та символічному планах. Голкомб - місце перетину життєвої долі героїв твору. "The village of Holcomb stands on the high wheat plains of western Kansas... Some seventy miles east of the Colorado border, the countryside, with its hard blue skies and desert-clear, has an atmosphere that is rather more Far West than Middle West"⁶ [4, с. 3].

¹ "У Сан-Франциско й почалися мої знегоди. Я зв'язався з ватагою вуличних хлопців, старших за мене за віком. Мати ніколи не прохмелялася й зовсім не дбала про нас, своїх дітей" [5, с. 414].

² "У вівторок на світанку мисливиць з Колорадо, проїжджаючи машиною через Голкомб (вони прибули здалека й не знали про нещастя, що сталося у містечку), дуже здивувалися, коли побачили у вікнах світло, - майже в кожному вікні, в кожному будинку, - і вдягнених людей, цілі сім'ї, що просиділи всю ніч без сну, нашорошивши вуха. Чого вони боялися? "Це може статися знову", - така була, з деякими відмінностями, звичайна відповідь" [5, с. 276].

³ "Але хто міг мати зло на Клаттерів? Я ніколи й слова лихого про них не чула. Усі до них ставилися так, що краще й бажати годі..." [5, с. 263].

⁴ "Уперше я побачив П. Сміта, коли він прийшов до мого кабінету при тюремній церкві зі своїм малюнком - портретом Ісуса Христа, намальованим пастельним олівцем. Він приніс його мені до церкви" [5, с. 428].

⁵ "Ота його білка теж за ним сумує. І досі заглядає до камери, шукає його. Я пробувала її годувати, та вона й дивитися на мене не хоче. Вона визнавала лише Перрі..." [5, с. 434].

⁶ "Містечко Голкомб лежить серед широких ланів Західного Канзасу... Розпростерті миль з сімдесят на схід від кордону з Колорадо, околиці містечка, з ясно-голубим небом та прозорим, наче в пустелі, повітрям, скидаються більше на Далекий Захід, аніж на Середній" [5, с. 205].

Художній простір твору "З холодним серцем" виходить далеко за межі реальної дійсності і функціонує у вигляді символічного, оніричного та інших різновидів. Наприклад, за допомогою сновидінь автор допомагає читачеві глибше пізнати психологічний стан Перрі Сміта, а героєві - пройти адекватний процес самопізнання і самоаналізу. "One night he [Perry Smith] dreamed that he'd unscrewed the bulb, broken it, and with the broken glass cut his wrists and ankles. "I felt all breath and light leaving me," he said, in a subsequent description of his sensations. "The walls of the cell fell away, the sky came down, I saw the big yellow bird".

Throughout his life - as a child, poor and meanly treated, as a foot-loose youth, as an imprisoned man - the yellow bird, huge and parrot-faced, had soared across Perry's dreams, an avenging angel who savaged his enemies or, as now, rescued him in moments of mortal danger"⁷ [4, с. 266].

Реальність і сон, як передчуття небезпеки, органічно вливаються до ідейно-художньої структури тексту.

У поетиці жанру роману важливий хронотоп дороги, на яку вказує Х. У. Гумбрехт [див.: 6]. У Т. Капоте дорога стає простором для нарації, діалогів, монологів. Однак для митця важлива не просто тема дороги, а саме образ дороги. Кожна нова зустріч Сміта та Хікока на дорозі до Голкомбу - як сходинка, що веде до найбільшого їхнього злочину, - вбивства.

Отож, літературні хронотопи мають передусім сюжетне значення і є організаційними центрами основних подій, які описує автор. Безумовне також образотворче значення хронотопів, оскільки сюжетні події в них конкретизуються, а час і простір набувають чуттєво-наочного характеру. Про образотворче значення хронотопу доречно згадати думку М. Бахтіна: "Про подію можна повідомити, проінформувати, можна при цьому дати точні вказівки про місце і час її здійснення. Але подія не стає образом. Хронотоп же дає суттєву основу для зображення події. І це завдяки особливому згущенню і конкретизації прикмет часу - часу людського життя, історичного часу - на певних ділянках простору. Це і створює можливість будувати зображення подій у хронотопі (навколо хронотопу)" [7, с. 53].

Специфіка хронотопу, вираження авторської позиції через коментар до означуваних подій і фактів, використання ретроспекції, втілення маловідомих фактичних відомостей і документів у форму слідчого пошуку дало новий жанровий інваріант, особливість якого зумовлена своєрідністю авторського пошукового оцінювання документального матеріалу. Сучасні тенденції освітлення внутрішнього світу особистості змінюють форми та роль хронотопу у створенні й сприйнятті художнього твору. Багаторівнева часова та просторова структура твору засвідчує новаторство Трумена Капоте в жанрі роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Garrett G.* Then and Now : III Cold Blood Revisited / George Garrett // *The Virginia Quarterly Review*. - Summer, 1996. - 530 р.
2. *Зверев А.* Одинокие мечтатели Трумэна Капоте / А. Зверев // Капоте Т. Луговая арфа. Завтрак у Тиффани : на англ. яз. / ред. Т. Шишикина - М. : Прогресс, 1974. - С. 3-21.
3. *Маркович Я. С.* Категорії часу та простору в романі Б. Пастернака "Доктор Живаго" : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.02 / Маркович Яніна Сергіївна; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. - Сімферополь, 2006. - 20 с.
4. *Capote T.* In Cold Blood. A True Account of a Multiple Murder and Its Consequences / Truman Capote. - New York : First Vintage International Edition, February 1994. - 343 p.
5. *Капоте Т.* Лугова арфа. Сніданок у Тіффані. З холодним серцем : повісті / Трумен Капоте ; пер. з англ. В. І. Митрофанов ; ред. С. А. Коваль. - К. : Дніпро, 1977. - 463 с.
6. *Гумбрехт Х. У.* Дороги романа / Х. У. Гумбрехт // Новое литературное обозрение. - М., 2004. - № 70 - С. 53. *Capote T.* In Cold Blood. A True Account of a Multiple Murder and Its Consequences / Truman Capote. - New York : Random House, 1965. - 343 p.
7. *Бахтин М. М.* Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике [Электронный ресурс] / Бахтин М. М. // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. - М., 1976 — Режим доступа : <http://www>. (10.09.2009)

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2010

Прийнята до друку 26.12.2010

THE PECULIARITIES OF LITERARY TIME AND SPACE IN TRUMEN CAPOTE'S "IN COLD BLOOD"

Yulia Chyrva

*Lessia Ukrainka Volyn National University, 13, Prospect Voli, 43025,
Lutsk, Ukraine*

⁷ "Одного разу йому [Перрі Сміту] приснилося, що він викрутив лампочку, розбив її і гострою скалкою перерізав собі вени. - Я виразно відчував, як мене залишає життя, - розповідав він згодом. - Стіни камери наче провалилися, наді мною спустилося небо, і я побачив великого жовтого птаха..."

Усе життя Перрі - і коли він був нещасним затурканим хлопчиськом, і неприкаяним юнаком, і коли сидів у тюрмі - йому в сновидіннях незмінно являвся той величезний жовтий птах, схожий на папугу, ангел-месник, що люто карав його ворогів чи, як оце тепер, рятував його в хвилини смертельної небезпеки" [5, с. 408].

Socio-cultural phenomenon of the Truman Capote's "In Cold Blood" is analyzed in the aspect of one of the most widespread tendencies in the modern world literature - in the temporal and special structure of the novel.

Key words: novel, literary time, literary space.

ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВА В РОМАНЕ ТРУМЭНА КАПОТЕ "ХЛАДНОКРОВНО"

Юлия Чирва

*Волынский национальный университет имени Леси Украинки, пр. Воли, 13, 43025, г. Луцк,
Украина*

Социокультурный феномен романа Трумэна Капоте "Хладнокровно" проанализирован в аспекте одной из наиболее распространенных тенденций в современной мировой литературе - пространственно-временной организации произведения. Исследование этой проблемы в "Хладнокровно" делает актуальным новое прочтение романа.

Ключевые слова: роман, художественное пространство, художественное время.